

Grolmusz Viola Csilla

A koszovói konfliktus és Oroszország

Bevezetés

Dolgozatomban a koszovói konfliktust elsősorban az orosz érdekek és az orosz szerepvállalás tükrében vizsgálom. Az elemzés indokoltságát egyebek mellett az adja, hogy a koszovói események jelentős mértékben befolyásolták az orosz külpolitika akkori irányvonalát, s ezzel párhuzamosan az Oroszországi Föderáció és a Nyugat kapcsolatát is. Az elemzés során igyekszem föltárni Oroszországnak a válságban betöltött szerepét, és ennek kapcsán azt is, hogy miként formálódott Oroszország megítélése, s mindezen keresztül megpróbálok válaszolni arra a komplex kérdésre, hogy vajon mekkora is az Oroszországi Föderáció súlya a hidegháború utáni új világrendben?

Elsőként a konfliktus történelmi gyökereit, kialakulásának hátterét vizsgálom. Bár a történelmi előzmények egy része közismert, mégis alapvető fontosságúnak tartom azok kellő részletességgel történő ismertetését, hiszen enélkül nehezen érthetők a felek motivációit. A koszovói események történelmi áttekintéshez leginkább Juhász József publikációira támaszkodom.¹ Vizsgálatom második lépése a szakadár területtel kapcsolatos hagyományos orosz érdekek felmérésére irányul. Ennek kapcsán megállapítom, hogy Oroszország hagyományosan jó kapcsolatai Szerbiával részben magyarázhatják a délszláv háborúk során tanúsított magatartását, a koszovói államelismeréssel szembeni fellépés azonban inkább az ország azon félelmével magyarázható, hogy a koszovói példa esetleg precedenssé válhat az oroszországi kisebbségek számára. A konfliktus során tanúsított orosz fellépés első ránézésre ellentmondásosnak, következetlennek tűnhet, azonban rámutatok, hogy az érdekszféráját a geopolitikai realista logikáján keresztül szemlélő hatalom magatartása a maga módján következetes. Oroszország ugyanis az illegitim NATO-légítámadás által „felszabadított” Koszovó 2008-as függetlenedésében a Nyugat kettős mércéjét vélte felfedezni, s ezután sértett nagyhatalomként viselkedett.

Dolgozatomban törekszem az objektivitásra, így nem az orosz túlkapások jogosságát próbálom bizonyítani, csupán a felek motivációit, s azon keresztül magatartásuk következetességét vizsgálom. A felhasznált szakirodalomból mindenképpen ki kell emelnem Oksana Antonenko tanulmányát², mely kifejezetten Oroszország Koszovó-politikájával foglalkozik, de az orosz külpolitikai gondolkodás megértéséhez Deák András György írásai is fontosak.³

¹ JUHÁSZ József [1999]: *Volt egyszer egy Jugoszlávia*. Aula Kiadó, Budapest.; JUHÁSZ József [2004]: *A koszovói válság történelmi háttere*. (A tanulmányt a szerző „Az albán kérdés Jugoszláviában” (in: Krausz T. (ed, 1999.): *A Balkán-háborúk és a nagyhatalmak*. Napvilág, Budapest) és a „Háborúk a Nyugat-Balkánon” (Múltunk 2004/4. sz.) c. tanulmányok alapján készítette. pp. 1-19. Forrás: <http://www.balkancenter.hu/pdf/koszovo02.pdf>.; JUHÁSZ József [2008]: *Koszovó útja a függetlenségig*. In: *Nemzet és Biztonság*, 2008. január, pp. 67-77. Forrás: <http://neb.kezek.hu/letoltes.php?letolt=8>.

² ANTONENKO, Oksana [2007]: *Russia and the Deadlock over Kosovo*. In: *Russie.Nei.Visions*, 2007., July. pp. 1-17. Forrás: www.ifri.org/downloads/ifri_kosovo_antonenko_ang_july2007.pdf.

³ Elsősorban DEÁK András György [2005]: *Az orosz külpolitikai gondolkodás története 1992-1997*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Az objektivitást szem előtt tartva mindenképpen meg kell vizsgálnunk a koszovói kérdés kapcsán felmerülő nemzetközi jogi aspektusokat is. A nemzetközi szakirodalom alapján megállapítom, hogy a NATO 1999-es légitámadásának megindítása nem volt legitim, azonban az 1999-es akciót joggal tekinthetjük humanitárius intervenciónak. Ezek után a szakadár entitások státuszának kérdéseit is megvizsgálom röviden. A felhasznált irodalomból kiemelendő itt Sulyok Gábor humanitárius intervencióval foglalkozó Ph.D. értekezése.⁴ Sokat merítettem ezen kívül a „Koszovó - Egy válság anatómiája” c. könyv NATO-légitámadások legitimitásával foglalkozó fejezetéből.⁵

Végül rávilágítok arra is, hogy mennyire különbözhet hasonló konfliktusok nemzetközi megítélése attól függően, hogy kik a konfliktus szereplői. A fő felhasznált irodalom itt is Oksana Antonenko említett tanulmánya.

1. A koszovói konfliktus háttere

Koszovó kb. 10 890 km² területen, Szerbia, Montenegró, Albánia és Macedónia között terül el, lakossága becslések szerint 2,18 millió fő. 2008. február 17-én egyoldalúan deklarálta függetlenségét Szerbiától, azóta 75 állam, köztük hazánk is elismerte államiságát. 1991 óta nem került sor népszámlálásra a területen, becslések szerint azonban 92 százalék albán, 5,3 százalék szerb és 2,7 százalék egyéb etnikumú lakos él jelenleg Koszovóban.

A koszovói konfliktus megértéséhez fontos hangsúlyozni, hogy történelmi, politikai és érzelmi okokból mind a szerbek, mind az albánok kiemelt jelentőséget tulajdonítottak a területnek. A szerb történelemben Koszovó kulcsszerepet játszik, ugyanis hozzá kötődik az 1300-as évek önálló szerb államának dicsősége. Itt volt a korabeli királyi központ, Prizren, itt játszódott le 1389-ben a „szerb Mohács”, a véres rigómezei csata (Rigómező szerbül Kosovo Polje), s a koszovói Ipek-központú szerb ortodox egyháznak köszönhető, hogy az 523 éves török uralom (1389-1912) alatt nem asszimilálódott a délszláv nép.⁶ A török uralom századai alatt Koszovó etnikai arányai is átrendeződtek; míg korábban döntően szerb többségű volt a terület, az 1912-1913-as Balkán-háborúk idejére már a népesség kétharmad részét albánok tették ki.⁷ Ezt az etnikai átrendeződést a 20. század elejéig folyó szerb kitelepülés és albán betelepülés magyarázza, melynek következményeként 1912-re a szerbek már csak egyötöd részét tették ki az akkor kb. négyszázezres lakosságnak. A szerb nacionalizmus mindezért az albánokat a török uralom maradványainak, a „szerb történelmi szülőföldet bitoló idegeneknek” tartotta, s a történelmi szempontból kulcsfontosságú Koszovót etnikai értelemben is vissza kívánta szerezni.⁸ Mindezt tovább erősítette az a tény, hogy a zömmel szunnita muzulmán vallású albánok az Oszmán Birodalomban fontos adminisztratív feladatokat láttak el, míg az ortodox keresztény szerbek csupán féljobbágyi státuszt kaptak.⁹

Ugyanakkor az albán érdekeket is meg kell vizsgálnunk. A legfontosabb érvük, amiért sosem voltak hajlandóak elfogadni az albán-szerb határok és a nyelvi-etnikai választóvonalak különbözőségét, éppen az, hogy a török időkől fogva többségben vannak a területen, etnikai

⁴ Sulyok Gábor [2004]: *A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata*. Gondolat Kiadó, Budapest.

⁵ Juhász József - Magyar István - Tálás Péter - Valki László [2000]: *Koszovó - Egy válság anatómiája*, Osiris Kiadó, Budapest.

⁶ Juhász [2004]

⁷ Juhász [2008]

⁸ Juhász [2004]

⁹ Juhász [2008]

arányuk az 1990-es évekre már a 90 százalékot is elérte.¹⁰ Az albán nép magát az illírektől származtatja, s erre hivatkozva önmagát tekinti Koszovó őshonos etnikumának, így az albán nacionalista retorika szerint 1389 előtt is mindig albán többségű volt a terület. A történészek többsége szintén a nem-romanizálódott illírektől származtatja az albán etnikumot, azonban a 7. századi szerb bevándorlást követően a terület illírjeinek többsége összeolvadt a szerb törzsekkel, s így azok a szerbek előd-csoportjainak tekinthetők. Az albánok elődei, tehát a romanizációból és elszlávosodásból kimaradó elszigetelt csoportok azonban ekkor kisebbségben voltak, s etnikai túlsúlyuk valószínűleg tényleg az oszmán uralom alatt alakult ki.¹¹

Az 1912-1913-as Balkán-háborúkat lezáró londoni megállapodás kimondta Albánia függetlenségét, Koszovó azonban Szerbiához került. 1912 és 1941 között a szerb vezetés diszkriminatív és elnyomó politikát gyakorolt az albánokkal szemben.¹² A diszkrimináció iránya 1941-ben változott meg, amikor a német-olasz uralom alatt létrejött quisling-formációhoz, Nagy-Albániához csatolták a koszovói területeket. Az albán nemzeti igények látszólagos kielégítése miatt széles társadalmi támogatás övezte a létrejött formációt és a koszovói albánok a szerbek elnyomásával igyekeztek megtorolni az 1912 óta eltelt időszakot.¹³

1945. november 29-én Josip Broz Tito vezetésével létrejött a Jugoszláv Föderatív Népköztársaság. Tito államában Koszovó kezdettől fogva rendelkezett minimális területi és kulturális autonómiával, s az 1945 és 1948 közötti szoros jugoszláv-albán kapcsolatokban az a lehetőség is felmerült, hogy Albánia hetedik tagköztársaságként csatlakozzon a föderációhoz (Balkán-föderáció eszméje). Az 1948-ban bekövetkezett Tito-Sztálin szakítás azonban Koszovó státuszára is rányomta a bélyegét. Nemcsak a Balkán-föderáció terve került le végleg a napirendről, hanem az albán Hodzsa-kormányzat nyíltan is támogatta a koszovói albán szeparatizmust.¹⁴ Koszovó 1948 után is élvezett bizonyos kiváltságos jogokat: autonóm körzet volt Jugoszlávián belül és jelentős költségvetési támogatásban részesült a gazdaságilag elmaradott terület. A támogatások elsősorban Szlovéniától és Horvátországtól származtak, s ennek a donor szerepnek a megelégedése nagyban hozzájárult Jugoszlávia későbbi széthullásához.¹⁵ Tito a szerb nacionalizmus fellángolását elkerülendő, szigorú ellenőrzés alatt tartotta Koszovót. 1968-ban az ellenőrzést megelégedő albán fiatalok nagyszabású tüntetést rendeztek annak érdekében, hogy Koszovó alakuljon át külön tagköztársasággá. A tüntetést természetesen leverték, az 1974-es új szövetségi alkotmány azonban kvázi-tagköztársasági jogosítványokkal ruházta fel a tartományt.¹⁶ Az egyetlen lényeges különbség Koszovó és a jugoszláv köztársaságok státusza között az volt, hogy előbbinek tartományként még elvont értelemben sem volt joga kilépni a föderációból. Tito 1980-ban bekövetkezett halála után azonban az eddig kiváltságokat élvező albánok az 1974-es alkotmány revíziójától tartva felelevenítették a köztársasági önállóság jelszavát. Az 1981-es pristinai tüntetésüket brutálisan leverték a szerb erőszakszervezetek, s ettől kezdve már soha többé nem volt lehetséges konszolidálni a tartományt.¹⁷

A szerb nacionalizmus megerősödése 1986-ra tehető, amit többek közt a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia Memoranduma fémjelez. A Memorandum elítélte az

¹⁰ Juhász [2004]

¹¹ Juhász [2004]

¹² Juhász [2008]

¹³ Juhász [2004]

¹⁴ Juhász [2004]

¹⁵ KEMENSZKY Ágnes [2010 A]: Előadás a Budapesti Corvinus Egyetemen. 2010. 10. 21.

¹⁶ Juhász [2004]

¹⁷ Juhász [2008]

1974-es alkotmány autonóm tartományoknak adott túlságosan széles körű jogait és a koszovói szerbek elnyomását és kiűzését a területről, valamint kimondta, hogy a „nagyalbán rasszizmus” célja az etnikailag tiszta (albán) Koszovó megteremtése.¹⁸ A szerb nacionalizmust tovább erősítette a koszovói albán gyors népességnövekedés és az, hogy a fontos politikai funkciókat betöltő Szlobodán Milosevics támogatta a szerb nacionalista törekvéseket.¹⁹ 1987 és 1989 között sokszor folytak alulról szerveződő, a koszovói szerbeket támogató szolidaritási tüntetések Szerbia és Montenegró egész területén. Ez volt a Milosevics által manipulált „antibürokratikus forradalom”, mely az albán politikai vezetők hatalmának megdöntésére irányult.²⁰

Forrás: http://map.primorye.ru/raster/maps/europe/kosovo_ref802639_1999.asp?l=eng

Az albánok elnyomását ebben az időszakban jól illusztrálja az az adat, miszerint az ekkor gyakori politikai perek a koszovói felnőtt lakosság kb. felét érintették.²¹ Az albán elégedetlenséget tovább fokozta, hogy Milosevics a Szerb Köztársaság elnökeként 1989-ben az új alkotmányban formális szintre csökkentette a tartományok (Koszovó és a

¹⁸ ČOVIĆ, Bože [1991]: Izvori velikosrpske agresije. In: August Cesarec: *Zagreb/ Školska Knjiga*, pp. 285-287. Idézi Juhász [2004].

¹⁹ Juhász [2008]

²⁰ JUHÁSZ József [2009]: Jugoszlávia 1989-ben. In: *Európai Utas*, 2009/2, 74-75. szám, pp. 103-104.

²¹ Juhász [2004]

Vajdaság) autonómiáját. Tiltakozásul az albánok nagyszabású tüntetésekbe kezdtek, amire a hatalom rendkívüli állapot bevezetésével reagált. A koszovói albánok 1990. július 2-án kikiáltották a független „Koszovói Köztársaságot” és 1991. október 21-én ideiglenes koalíciós kormányt hoztak létre azzal a céllal, hogy a valódi függetlenséget békés úton vívják ki.²² 1992. május 24-én megtartották a „Koszovói Köztársaság” első elnök- és parlamenti választását, melyet a Koszovói Demokratikus Szövetség (LDK) és élén Ibrahim Rugova nyert. 1992. május 27-én újra kikiáltották a szuverén és független Koszovói Köztársaságot. Az entitást csak Albánia ismerte el államként és 1992 októberében mindennemű Belgrád-Pristina párbeszéd megszakadt.²³ 1992 és 1993 között kiépült Koszovóban egy párhuzamos albán állam, mely lefedte az oktatási-, és egészségügyi rendszert is. Az entitás egyrészt külföldi önkéntes adományokból, másrészt a szervezett bűnözés kapcsán befolyt forrásokból fedezte működését.²⁴ Milosevics gyakorlatilag elfogadta a párhuzamos albán állam fennállását, mivel a bosznia-hercegovinai és horvátországi eseményekkel volt elfoglalva. Belgrád így a többfrontos háborútól tartva megelégedett azzal, hogy a fegyveres erők monopóliuma az övé maradt.²⁵

A nemzetközi közösség azonban, mint ahogy az az 1995-ös daytoni egyezmény kapcsán nyilvánvalóvá vált, a határok sérthetetlenségének elvét tartotta szem előtt, s így Koszovó nem számíthatott nyugati támogatásra szecessziós törekvéseiben. Az egyezmény a dupla föderatív szerkezetű Boszniai-Hercegovinai Föderáció státuszának rendezésével nyilvánvalóvá tette a koszovóiak számára, hogy Bosznia példája nem teremthet számukra precedenst.²⁶ Az ebből fakadó elkeseredettséget felerősítette az, hogy az 1990-es évek közepére felnőtt egy olyan koszovói generáció, amely Rugova passzív, erőszakmentes politikájával szemben akár radikális eszközökkel is ki akarta harcolni a függetlenséget. Ezen generáció fellépésével erősödött meg 1996-1997 fordulójára a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UÇK²⁷). Az UÇK felfegyverzését az albán állam 1997 januárjában bekövetkezett piramisjáték-botránya tette lehetővé, pontosabban az, hogy a keletkezett kaotikus helyzetben feltört fegyverraktárakból sok könnyűfegyvert átszállítottak Koszovóba.²⁸

Az UÇK felfegyverzésével megszűnt a fegyveres erők felett gyakorolt szerb monopólium, s ez beavatkozásra készítette a szerb vezetést. A harcok 1998 februárjában kezdődtek. Milosevics elsősorban az UÇK bázisainak gyengítésére törekedett, s ezt a főútvonalak, a határzóna és a városok ellenőrzése mellett az UÇK-t támogató vidéki lakosság megfélemlítését célzó tisztogatásokkal próbálta elérni.²⁹ Ezzel kivívta a Nyugat felháborodását, azonban a tartomány területének egyharmadát ellenőrzése alatt tartó gerillaszervezetet nem tudta legyőzni. A nemzetközi közösség által terrorszervezetnek tartott UÇK sem volt elég erős ahhoz, hogy véget vessen a harcoknak. Mindez egy olyan elhúzódó és véres háborút eredményezett, melyben február és október között kétezren meghaltak, mindkét fél követett el háborús bűncselekményeket, s bár közvetítéssel (Holbrooke-Milosevics megállapodás, rambouillet-i konferencia) sikerült ideiglenes tűzszünetet fenntartani, a háborút végül csak az 1999 márciusától júniusig tartó NATO-bombázás zárta le.³⁰

²² KEMENSZKY Ágnes [2010 B]: Előadás a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2010. 12. 02.

²³ Juhász [2004]

²⁴ Juhász [2008]

²⁵ Juhász [2004]

²⁶ Juhász [2008]

²⁷ UÇK –Ushtria Çlirimtare e Kosovës – a Koszovói Felszabadítási Hadsereg elnevezése albánul.

²⁸ Juhász [2004]

²⁹ Juhász [2004]

³⁰ Juhász [2008]

A háború lezárását célozta a nemzetközi összekötő csoport nyomására létrejött rambouillet-i konferencia 1999 februárjában.³¹ A javaslat értelmében a tartomány státuszát nem rendezték volna véglegesen, hanem az a későbbi (3-5 év) döntésig széleskörű önállóságot kapott volna Szerbián belül, az UÇK - lefegyverzése után - pártként tovább működhetett volna, s a szerb fegyveres erőket a határőrség híján mind kivonták volna a területéről, helyettük a NATO KFOR (Kosovo Force) kontingense ellenőrizte volna a betartást. A konferencia rendezési tervét először mindkét fél elvetette, majd az albánok a későbbi függetlenségi népszavazás lehetőségének reményében elfogadták azt. A szerb fél leginkább a NATO-alkotta KFOR ellenőrzését kifogásolta (szemben egy esetleges koalíciós ENSZ-mandátumú békefenntartó erővel), mert így attól tartott, hogy végérvényesen elveszítheti beleszólását Koszovó státuszának rendezésébe.³² Milosevics nem állt meg a rambouillet-i terv elvetésénél, koszovói szándékait 1999 elején katonai előkészületekkel nyomatékosította; kb. negyvenezer fegyverest vont össze Koszovóban.

A nemzetközi közösség elégedetlenségét jól jelzik az elfogadott ENSZ BT határozatok. 1998. március 31-én született az 1160. számú határozat, mely fegyverembargót hirdet a JSZK ellen, ugyanakkor hitet tesz a JSZK szuverenitása mellett.³³ Az 1998. szeptember 13-i 1199. számú BT-határozat kimondja a nemzetközi béke és biztonság veszélyeztetését, s amennyiben a határozat konkrét követelményei nem teljesülnek, további lépések megtételét vetíti elő.³⁴ Bár a Biztonsági Tanács októberi határozatában (1203 [1998]) már üdvözölte az elért eredményeket, a NATO lépései továbbra is a nyugati elégedetlenséget fémjelezték. A NATO már 1998 nyara óta készen állt a konfliktus fegyveres lezárására, s októberben fel is hatalmazták az európai főparancsnokot a beavatkozás megszervezésére.³⁵ A nyugati közvélemény számára az „utolsó cseppet” az 1999. január 15-én bekövetkezett 45 albán civil életét követelő račaki mészárlás jelentette. A humanitárius helyzet kapcsán érzelmileg is befolyásolt, s a térség korábbi háborúinak tapasztalataiból tanult nyugati hatalmak beavatkozása ezzel elkerülhetetlenné vált.³⁶

A NATO-bombázás hátterét és a későbbi rendezési terveket lentebb részletesebben, leginkább orosz szemszögből vizsgálom, az eseményeket ezért itt csak röviden foglalom össze. A NATO lépésének célja a háború kiszélesedésének elkerülése és a humanitárius katasztrófa megelőzése, valamint egy esetleges Koszovóból induló menekülthullám kiáramlásának megakadályozása volt. A beavatkozásra 1999. március 24. és június 9. között került sor, melynek keretében a NATO légiereje katonai célpontokat, közlekedési csomópontokat, valamint ipari és kommunikációs központokat támadott, de polgári célpontokat is többször lerombolt (pl. a belgrádi rádió és televízió központját és mind a hét Duna-hidat). A Human Rights Watch jelentése szerint a 78 napos légitámadás alatt összesen mintegy ötszáz jugoszláv civil vesztette életét.³⁷ Belgrád arra számított, hogy a NATO nemzetközi nyomásra rövid időn belül kénytelen lesz megszakítani a támadást, s ezért arra

³¹ A nemzetközi összekötő csoport a balkáni rendezésben legaktívabban résztvevő hat ország (Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Oroszország, Németország, Olaszország) tevékenységét koordináló szervezet.

³² Juhász [2004]

³³ ENSZ BT [1998 A]: Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1160 (1998) sz. határozata. Forrás: <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1160.htm>.

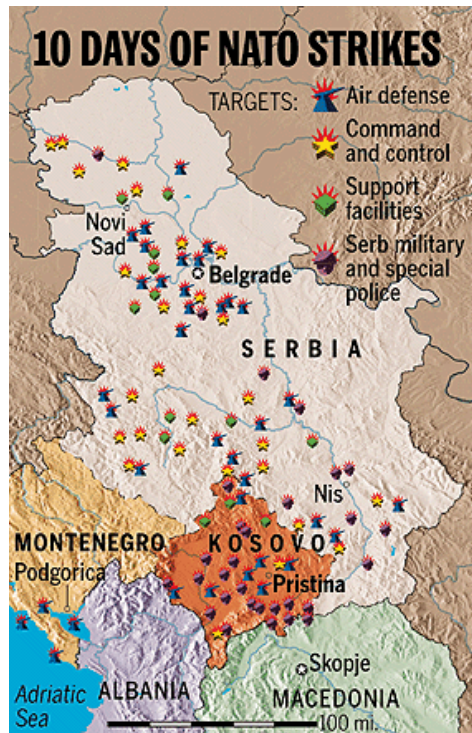
³⁴ ENSZ BT [1998 B]: Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1199 (1998) sz. határozata. Forrás: <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1199.htm>.

³⁵ Kemenszky [2010 B]

³⁶ Juhász [2004]

³⁷ Human Rights Watch [2000]: Human Rights Watch, Kosovo: Civilian Deaths in the NATO Air Campaign, 1 February 2000, D1201. Forrás: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6a86b0.html>.

törekedett, hogy Koszovóban érje el minél előbb célját: megtörje az UÇK-t és megváltoztassa az etnikai arányokat.³⁸ Március végétől május közepéig bezáróan mintegy 800 000 albánt űztek ki a tartományból, de a megerősödő UÇK-t nem tudták legyőzni. Bár Oroszország és Kína erősen ellenezte a NATO akcióját, Milosevics mégis teljesen elszigetelődött, hiszen még ezen két országban sem volt meg a politikai akarat arra, hogy Szerbiáért szembe szálljanak a nemzetközi közösség egészével.³⁹ Az elszigetelődött jugoszláv elnök így kénytelen volt elfogadni a G8-ak május 6-i rendezési tervét (melyen az 1244 [1999] számú BT-határozat alapul). A NATO válaszul leállította a támadást, s az albán menekültek hazatelepülhettek.⁴⁰

Forrás: <http://www.time.com/time/daily/special/kosovo/bombingmap.html>

A tartomány sorsát az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1999. június 10-én elfogadott 1244. számú határozata rendezte. Az okmány hivatkozik a korábbi BT-határozatokra, a G8-ak májusi petersbergi rendezési tervére, valamint a rambouillet-i záróokmány alapelveire (olyan

³⁸ Juhász [2004]

³⁹ Ugyanakkor fontos kiemelni az orosz közvetítő szerep jelentőségét a bombázás lezárásának elérésében. Viktor Csernomirgyin volt orosz miniszterelnök Jelcin elnök balkáni különmegbízottjaként jelentős sikereket ért el Miloseviccel folytatott tárgyalásai során, melyeknek keretében Martti Ahtisaarival közösen nem csupán a NATO követeléseit tolmácsolták Milosevics felé, hanem hatékony diplomáciai eszközökkel el is érték, hogy elfogadják a G8-ak május 6-i rendezési tervét (ezzel kapcsolatban ld. bővebben: CNN [1999]: Chernomyrdin Road warrior for Kosovo peace talks. In: CNN World, 1999. 05. 29. Forrás: http://articles.cnn.com/1999-05-29/world/9905_29_kosovo.01_1_kosovo-peace-talks-yugoslav-army-and-police-yugoslav-president-slobodan-milosevic/2?_s=PM:WORLD. A Csernomirgyin-vezette orosz közvetítés Jelcin Koszovó-politikájának változását fémjelzi, melyben szerepet játszott többek közt az a motiváció, hogy Oroszországnak jó kapcsolatot kellett fenntartania a Nyugattal annak érdekében, hogy új nyugati hitelekkel fedezve vissza tudja fizetni IMF-hitelét (HOSMER, Stephen T. [2001]: The Conflict Over Kosovo: Why Milosevic Decided to Settle When He Did. Rand, Santa Monica.).

⁴⁰ Juhász [2004]

mértékben hivatkozik utóbbira, hogy az a koszovói függetlenedéstől tartó szerb felet ne sértse). A határozat kivonulásra szólítja fel a jugoszláv erőket (jelenlétük Koszovóban az emlékhelyek védelmére és aknamentesítésre korlátozódik), de lehetőséget ad arra, hogy bizonyos feltételek teljesülésével azok meghatározott számban visszatérhessenek.⁴¹ Ugyanakkor az albán demilitarizálást is elrendeli a határozat, a KFOR-t koalíciós jellegűvé alakítja (bár gyakorlatilag ezután is megmaradt a NATO-túlsúly) és felállítja a nemzetközi civil igazgatásért felelős ernyőszervezetet, az UNMIK-ot (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo). Az UNMIK első két szervezeti pillérét (rendőrség és igazságszolgáltatás; közigazgatás) ENSZ-koordináció alá rendeli, a demokratizálást és intézményépítést (3. pillér) az EBESZ, a gazdaságfejlesztést (4. pillér) pedig az EU irányítása alá rendeli a határozat. A nemzetközi civil közigazgatás célja a végső rendezést szolgáló politikai folyamat megindulása, a menekültek mihamarabbi visszatérése és a gazdasági stabilizáció lett.⁴² Fontos kiemelni, hogy a határozat csak „áttételesen említette Koszovó függetlenségének a lehetőségét”⁴³, és tulajdonképpen Koszovót Szerbia (Jugoszlávia, majd a Szerbia és Montenegró alkotta államszövetség, később Szerbia) részeként határozatlan ideig nemzetközi igazgatás alá helyezte.

Az 1244 (1999) sz. BT-határozat hatálya máig fennáll. Rendelkezései ugyanakkor kettősséget mutatnak, mivel amellet, hogy hitet tesz Jugoszlávia területi integritása mellett, Koszovónak *lényegi autonómiát* („substantial autonomy”) és *tényleges önkormányzatiságot* („meaningful self-administration”) ígér. A rendezést tehát sok kritika érte, és Koszovó belső viszonyai sem stabilizálódtak, amit jól mutat az etnikai elnyomás „szerepcserés” folytatódása; 1999 és 2009 között mintegy 206 000 koszovói szerbet űztek ki a tartományból.⁴⁴ 2002-ben fogalmazódott meg a „standardok a státusz előtt” (standards before status) rendezési terv, amely a tartomány státuszáról szóló tárgyalásokat bizonyos jogállami intézményi garanciákhoz kötötte. A terv alapján a működőképes demokratikus intézmények mellett a személyek szabad mozgásának biztosítását és a Belgráddal folytatott párbeszéd megkezdését is elvárták volna Koszovótól.⁴⁵ Ennek megvalósulásához tehát Koszovónak kifogástalanul működő állammá kellett volna válnia, ami nem jöhetett létre, hiszen a túl magas elvárásokat a gyakorlatban nem lehetett teljesíteni.

A nemzetközi közösség 2005 októberében ismerte fel a program megvalósíthatatlanságát, amikor Kai Eide norvég diplomata benyújtotta az ENSZ BT-nek és a főtitkárnak Koszovóról szóló jelentését. A jelentésből világosan kiderül az, hogy a szerb és albán érdekek összeegyeztethetlensége miatt nem vezet megoldásra a 2002-es terv, így Eide a helyzet fenntarthatatlanságára hivatkozva a státusztárgyalások mihamarabbi megindulását javasolta, egyfajta „standardok a státusszal egyidejűleg” (standards and status simultaneously) program keretében.⁴⁶ Kofi Annan 2005. október 24-én, a BT felhatalmazása alapján Martti Ahtisaari volt finn elnököt bízta meg a státuszkérdés tárgyalásainak vezetésével. Ahtisaari 2007 februárjára elkészítette tervezetét, mely szerint Koszovó korlátozott függetlenséget és

⁴¹ ENSZ BT [1999]: Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1244 (1999) határozata. Forrás: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement>.

⁴² ENSZ BT [1999]

⁴³ Juhász [2004], 19. o.

⁴⁴ UNHCR [2009]: Refugees and IDPs in Serbia as of 01 August 2009. Forrás: <http://www.unhcr.rs/utills/File.aspx?id=413>.

⁴⁵ Juhász [2008]

⁴⁶ ENSZ BT [2005]: A comprehensive review of the situation in Kosovo. Forrás: <http://www.icos.org/pdf/KaiEidereport.pdf>.

ellenőrzött államiságot kapott volna.⁴⁷ A „státusz a standardok előtt” (status before standards) elvét valló terv szerint Koszovóban egy multietnikus társadalomnak kell létrejönnie, biztosítva a széleskörű kisebbségi jogokat és további jogállami feltételeket (független igazságszolgáltatás, liberális piacgazdaság). A javaslat szerint a tervezet elfogadása után Koszovó 120 napig az UNMIK átmeneti irányítása alatt állna, s az időszak leteltével az UNMIK végrehajtó hatalma a koszovói hatóságokra szállna, majd kilenc hónapon belül ki kellene tűzni a választások időpontját.⁴⁸ Szerbia az Ahtisaari-tervet sem fogadta el.

A rendezési tervek sikertelenségének sorát látva Koszovó egyoldalú lépésre szánta el magát: 2008. február 17-én deklarálta függetlenségét Szerbiától.⁴⁹ Azóta 75 ENSZ-tagállam ismerte el Koszovó függetlenségét.⁵⁰ A Koszovót elismerő államok az ENSZ-ben kisebbségben (192 államból 75), azonban az Európai Unióban többségben vannak, csupán öt EU-tagállam (Spanyolország, Szlovákia, Románia, Görögország, Ciprus) nem ismeri el ugyanis az entitást államként. 2008-tól az UNMIK kivonulóban van a területről, helyette 2008 februárjától az EULEX (European Union Rule of Law Mission in Kosovo) missziója jelent meg a területen, melynek célja, hogy támogatást nyújtson koszovói hatóságoknak a jogállamiság területén.

2. Hagyományos orosz érdekek, geopolitika

A Koszovóval kapcsolatos orosz érdekeket elsősorban a tágabb, Oroszország és a nyugati hatalmak közötti külpolitika alakulásán keresztül kell vizsgálnunk. Koszovó és Szerbia nem közvetlen orosz érdekszféra, nem a „közel-külföld” része. A koszovói rendezés módja mégis kiemelten fontos volt Oroszország számára, mégpedig leginkább azért, mert egy illegitim, nem a nagyhatalmi egyhangúságon alapuló státuszváltás precedenst jelenthetett volna a posztsovjet térség kisebbségei számára. Természetesen leginkább a felerősödő csecsen szeparatizmustól tartott az orosz politikai elit. A realista nagyhatalmi logikán keresztül azt is megérthetjük, hogy az Orosz Föderációt erősen sértette az 1999-es NATO-beavatkozás, s azután már csak egy széles nemzetközi egyetértésen (ENSZ BT, koszovói albánok és Szerbia) alapuló rendezési megoldást tartott elfogadhatónak.⁵¹

A délszláv válság elején, egészen 1993-ig az orosz külpolitika a romantikus atlantizmus irányvonalát követte, s ennek értelmében, bár sokszor nem értett egyet a Nyugat Balkán-politikájával, nem került sor nyílt szakításra. 1994 elejétől, a geopolitikai realizmus irányvonalát követve Oroszország többször szembe fordult a Nyugattal (leginkább az Egyesült Államokkal), s a korszak egyik legsúlyosabb ellentétét éppen az 1999-es koszovói NATO-beavatkozás jelentette. 2003 után a terrorizmus elleni összefogás végett enyhülő viszony újbóli megromlásával sem kerültek középpontba a Koszovó-kérdés nézeteltérései. 2007-ben azonban igen, s ez elsősorban azzal magyarázható, hogy Oroszország sértett

⁴⁷ ENSZ [2007]: Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's future status. Forrás: <http://www.unosek.org/docref/report-english.pdf>; Juhász [2008]

⁴⁸ ENSZ [2007]

⁴⁹ A koszovói függetlenségi nyilatkozat itt olvasható angolul: <http://www.assembly-kosova.org/?cid=2,128,1635>.

⁵⁰ 2011. április 10-ig. A Koszovót elismerő államok listája itt olvasható: <http://www.kosovothankyou.com/>.

⁵¹ Antonenko [2007]; Juhász [2008]

nagyhatalomként veszélyeztetve érezte megmaradt nagyhatalmi pozícióit is.⁵² Ezt a fenyegetettség-érzetet elsősorban az afganisztáni háború miatti közép-ázsiai NATO-jelenlét, az Egyesült Államok 2007-es terve a lengyel rakétaelfogó-bázisok és a cseh nyomkövető radar elhelyezéséről, a közel-külföld színes forradalmi és a balti államok 2007-es NATO-csatlakozása váltotta ki.

Az orosz Koszovó-politika megértéséhez fontos ismernünk annak előzményeit. A délszláv válság a posztszovjet diplomácia első tesztje volt, és sokan a jelcini külpolitika csódjének jeleként fogják föl azt, hogy Oroszország részt vett a koszovói békefenntartásban.⁵³ Ugyanakkor az orosz szerepvállalás a KFOR és az SFOR munkájában nem segítette a hosszú távú NATO-Oroszország együttműködést, és 2003-ban ki is léptek a KFOR-ból az orosz katonák.⁵⁴ A geopolitikai realizmus külpolitikai irányvonalát követő Oroszország ettől kezdve egyre jobban távolodott el a NATO-tól, stratégiai kihívásként tekintett a szervezetre. Nyugati vélemények szerint az 1999-es NATO-beavatkozás orosz ellenzése annak volt a jele, hogy a Szovjetunió felbomlása óta nem tudott az ország azonosulni a nyugati értékekkel és stratégiai érdekekkel.⁵⁵ Mindazonáltal az orosz lépéseknek számos oka volt, melyek nem egyszerűsíthetők le csupán a fentiek szerint.

Oksana Antonenko szerint az orosz Koszovó-politikát három fő tényező befolyásolta. Először is ki kell emelni, hogy Oroszország hagyományosan jó kapcsolatokat ápolt Szerbiával (gazdasági kapcsolatok, ortodox vallás), s ezért az orosz vezetés nem fogadta el, hogy a koszovói események 1999-es elfajulásáért a szerb politika lenne a leginkább felelős. A szerbellenesnek tartott NATO-bombázás után a státuszkérdés rendezése kapcsán Oroszország különösen tartott attól, hogy a kisebbségi jogok biztosításának hiánya albán radikalizálódáshoz és szerbek elleni etnikai tisztogatáshoz vezethet. Ezt a problémát, mely a „státusz a standardok előtt” program esetleges következménye, a Nyugat is felismerte, viszont úgy vélte, hogy a státuszkérdés rendezésének halasztása jobban felkorbácsolná az albán indulatokat, s az ellenőrzött függetlenség keretein belül könnyebben megelőzhető az emberi jogi visszaélések.⁵⁶

A második orosz félelem az volt, hogy egy illegitim, ENSZ BT-felhatalmazás nélküli fegyveres beavatkozás által „felszabadított” terület, s annak egyoldalú függetlenség-kinyilvánítása a nemzetközi jog eróziójához és a posztszovjet térség kisebbségi területei körében egyfajta dominóhatáshoz vezethet.⁵⁷ Ezt a félelmét erősítette meg a szintén BT-

⁵² Az orosz külpolitika szakaszolását ld. bővebben: Deák (2005); TÁLAS Péter [2008]: A grúz-orosz háború geopolitikai értelmezése. In: *Európai tükrök*, 2008., 13. évf. 10. szám, pp. 101-110.

⁵³ Antonenko [2007]

⁵⁴ Bár 2003-ban az orosz KFOR-kontingens a biztonsági helyzet javulására hivatkozva kivonult Koszovóból, az orosz KFOR-szerepvállalás fontosságát mindenképpen ki kell emelnünk. Az 1999 júniusának végén létrejött politikai megállapodás keretében az orosz békefenntartókat beillesztették a KFOR kötelékébe, ami mintegy 3150 orosz katona részvételét jelentette a koszovói békefenntartásban. Az orosz kontingens csak közvetve volt alárendelve a NATO vezetésének. Ezen felül egy orosz tábornok helyet kapott a NATO Szövetséges Erők Európai Főparancsnokságában a főparancsnok különleges helyetteseként, felhatalmazva arra, hogy a főparancsnokot tanácsokkal lássa el az orosz KFOR- és SFOR-szerepvállalással kapcsolatos kérdésekben. Ez a megoldás nagyban segítette a bizalom és a kölcsönös megértés erősödését Oroszország és a NATO között. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy e megegyezés kevés gyakorlati hasznot eredményezett, s azok a Balkánon szolgáló tisztek, akik hazatérve e gyakorlatot kívánták hasznosítani, ellenállással szembesültek, többségük pedig hamar nyugdíjba is vonult. (Antonenko [2007]).

⁵⁵ Antonenko [2007]

⁵⁶ Antonenko [2007]

⁵⁷ Antonenko [2007]

határozat nélkül indított 2003-as iraki háború. Oroszország ezért, leginkább a csecsen radikalizmustól tartva és a grúziai szakadár államok függetlenségének támogatásával fenyegetve ragaszkodott a szerb *consenthez* bármilyen rendezési kérdés kapcsán.

Utolsó tényezőként Putyin magabiztos külpolitikáját kell említenem. Az 1999-es NATO-beavatkozás kapcsán tanúsított orosz magatartást (pristinai repülőtéri incidens)⁵⁸ sokan a Jelcin-éra gyengesége szimbólumának tekintik. A Nyugattal szembehelyezkedő orosz fellépés a státuszkérdés kapcsán azonban nem csupán erőfitogtatás, hanem annak jelzése volt Putyin részéről, hogy Oroszország képes magabiztos külpolitikát folytatni, és ezzel elérni, hogy az ország ne kerüljön többé az 1999. évihez hasonlóan megalázó helyzetbe.⁵⁹

3. Nemzetközi jogi aspektusok

A koszovói konfliktus kapcsán felmerülő nemzetközi jogi kérdések heves vitákat váltottak ki mind a közvéleményben, mind a nemzetközi politikában. A legfontosabb vizsgálandó területek a következők: a NATO által történő erőalkalmazás jogosságának kérdése (*jus ad bellum*), a háború során a felek (Szerbia, UÇK, NATO) magatartása, vagyis a *jus in bello* érvényesülésének kérdése, és végül az államelismerés legitimitása. Rámutatok, a nemzetközi szakirodalom véleményét osztva, hogy a NATO beavatkozása bár alappal tekinthető humanitárius intervenciónak, az egy alapvetően elhibázott és jogellenesen megindított akció volt.⁶⁰ A nemzetközi jogi kérdések vizsgálata témám szempontjából azért kiemelten fontos, mert az orosz retorika sokszor hivatkozott Koszovóra precedensként, egyrészt attól tartva, hogy az illegitim módon alkalmazott fegyveres erővel felbontott határok és egyoldalú államelismerés példát mutathat a csecsen kisebbségnek, másrészt pedig feltette a kérdést, hogy ha a szerbiai határokat fel lehet így bontani, a grúz és moldáv határokat miért ne lehetne.

A jelenlegi nemzetközi jogrend csupán két esetben ismeri el legitimnek az erőalkalmazást: jogos önvédelem esetében, valamint akkor, ha az erőalkalmazásra az ENSZ Biztonsági Tanácsa felhatalmazást ad. Az 1999-es NATO-beavatkozás semmiképpen sem tekinthető önvédelemnek, ugyanakkor felhatalmazó BT-határozat sem született. Mindazonáltal a szakirodalomban számos érv felmerült az akció jogszerűségével

⁵⁸ A pristinai repülőtéri incidens 1999. június 12-én zajlott le, miután a NATO-bombázások lezárulásával a szerb rendészeti erők átadták Koszovó egész területét a KFOR-nak. A háború lezárásában nagy szerepet játszó orosz fél, miután nem kapott felhatalmazást egy koszovói szektor önálló, NATO-tól független ellenőrzésére, egy Boszniából beszivárgott kontingenssel lezárta a pristinai repülőtérrel a NATO-csapatok előtt. Az incidens a KFOR-vezetés előrelátása miatt nem torkollt fegyveres összeütközésbe, hiszen várható volt, hogy a rossz felszereltségű orosz kontingens utánpótlás nélkül hamar kifogy élelmiszer-ellátmányából (BBC [2000]: Confrontation over Pristina airport. In: BBC News Online, 2000. 03. 09. Forrás: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/671495.stm>). Ez így is történt, s az incidens után június végére sikerült egy politikai kompromisszumon keresztül elérni, hogy az oroszok betagozódjanak a KFOR-ba, úgy, hogy ne legyenek közvetlen NATO-irányítás alatt (ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a szektor parancsnokának, vagy az orosz kontingens vezetőjének előbb el kellett fogadnia a KFOR-utasítást, s csak ezután vált az kötelezővé) (Az Egyesült Államok Védelmi Minisztériumának honlapja [1999]: Agreement on Russian Participation in KFOR. 1999. 06. 18. Forrás: <http://www.defense.gov/releases/release.aspx?releaseid=2130>).

⁵⁹ Antonenko [2007]

⁶⁰ Sulyok [2004], Juhász-Magyar-Tálas-Valki [2000], FALK, Richard A. [1999]: Kosovo, World Order and the Future of International Law. In: The American Journal of International Law, 1999, vol. 93, no. 4, pp. 847-857.

kapcsolatban, így pl. az, hogy az 1199 (1998) határozat a nemzetközi béke és biztonság veszélyeztetésének kimondásával implicit felhatalmazást adhat a beavatkozásra.⁶¹ Emellett a beavatkozás utólagos jóváhagyásának elmélete is megjelent. Eszerint az 1244 (1999) határozat a kialakult helyzet szentesítésével valamilyen szinten *ex post facto* jóváhagyását adta a beavatkozásra.⁶² Egy másik álláspont szerint az utólagos legitimálást az biztosította, hogy a BT az Oroszország által 1999. március 26-án benyújtott, NATO-légítámadást elítélő javaslatot 12:3 arányban elvetette. Ugyanakkor logikailag beláthatjuk, hogy egy elítélő javaslat elvetése nem jelenti azt, hogy a vizsgált eseményt legitimnek tartanák.⁶³

A NATO beavatkozása kapcsán sokan hivatkoztak a humanitárius intervencióra.⁶⁴ Sulyok Gábor elemzése alapján röviden összefoglaljuk a humanitárius intervenció Koszovóra vonatkozó kérdéseit.⁶⁵ Egy humanitárius intervenció teljesülését és jogszerűségét Sulyok Gábor szerint tíz objektív kritérium vizsgálatán keresztül állapíthatjuk meg. Az 1999-es légítámadás alanya a NATO volt (az Egyesült Államok túlsúlyával), s teljesült a relatív érdekmentesség kritériuma is, hiszen a légítámadás célja elsődlegesen tényleg a humanitárius jogsértések megállítása volt (1. és 2. kritérium). Másodlagos érdekként ugyanakkor kiemelhetjük, hogy a geopolitikailag fontos terület békéjének megóvása is a NATO célja volt, emellett a kereskedelem normalizálása és saját hatékonyságának, erejének bemutatása is szerepelhetett a Szervezet mögöttes érdekei között.^{66 67}

A humanitárius intervenció tárgya (3. kritérium) a JSZK, kedvezményezettjei (4. krit.) pedig a koszovói albánok voltak. A területen a jogsértések mértéke elérte a humanitárius intervencióhoz szükséges szintet (kb. 10 000 halálos áldozat és 850 000 menekült), s a humanitárius katasztrófa tényét nemzetközi szervezetek, így az ENSZ is több határozatában (1160 [1998], 1199 [1998], 1203 [1998]) megerősítette.⁶⁸ A 6. objektív kritérium, vagyis a célállam (JSZK) (aktív) felelőssége is tagadhatatlan. A humanitárius intervenció célja (7. krit.), mint ahogy azt már a relatív érdekmentesség kapcsán kiemeltük, valóban a humanitárius jogsértések megszüntetésére irányult. Könnyen belátható az is, hogy a NATO fegyveres erejét *ultima ratio* jelleggel alkalmazta.⁶⁹ Erre utalnak az ENSZ és az EU gazdasági szankciói, az Összekötő Csoport és az EBESZ diplomáciai tevékenysége, valamint a NATO többszöri felszólítása.

A jogos elemeket azonban elhomályosítja az, hogy mivel BT-felhatalmazás nélkül történt a beavatkozás, annak megindítása alapvetően illegitim volt, valamint az, hogy az

⁶¹ ANNAN, Kofi A. [1999]: Unifying the Security Council in Defence of Human Rights. Address delivered at the centennial of the first International Peace Conference, the Hague, 18 May 1999. In: The Question of Intervention. pp. 32-33., Idézi Sulyok (2003).

KRITSIOTIS, Dino [2000]: The Kosovo Crisis and NATO's Application of Armed Force Against the Federal Republic of Yugoslavia. In: International and Comparative Law Quarterly, 49, pp. 330-359., Idézi Sulyok (2003).

⁶² Juhász-Magyar-Tálas-Valki [2000], Sulyok [2004]

⁶³ Juhász-Magyar-Tálas-Valki [2000], Sulyok [2004]

⁶⁴ pl. Sulyok [2004]

⁶⁵ Az objektív kritériumok csoportosításának alapjául Kemenszky Ágnes a Budapesti Corvinus Egyetemen elhangzott, 2010. 11. 30-i előadása (Kemenszky [2010 C]) szolgált.

⁶⁶ Sulyok [2004]

⁶⁷ A NATO arra vonatkozó törekvése, hogy hatékonyságát bizonyítsa, azért is kiemelendő, hiszen 1999-ben ünnepelte a Szervezet működésének 50. évfordulóját.

⁶⁸ Kemenszky [2010 C], Sulyok [2004]. Sulyok Gábor hozzáteszi, hogy a beavatkozás kontraproduktív hatást is gyakorolt a humanitárius jogsértésekre; 1999. március 24. után ugyanis felgyorsult az etnikai tisztogatás

⁶⁹ Sulyok [2004]

erőszak alkalmazása kapcsán a NATO nagyban meghaladta az arányosnak tekinthető mértéket. A hetvennyolc napos bombázás során sokszor támadtak polgári célpontokat is (vasúti csomópontokat, a belgrádi rádió és televízió központját, hidakat), s a beavatkozásoknak kb. ötszáz civil esett áldozatul.⁷⁰ A civil célpontok támadásáért a NATO nem vállalt felelősséget, s azokat pl. tragikus véletlen közrejátszásával vagy technikai hibával magyarázta.⁷¹ A felelősséget a Szervezet kizárólag a kínai nagykövetség épületének részleges lebombázásáért vállalta, ám az amerikai bocsánatkérés is valószínűleg csak egy politikai alku következménye volt. A NATO beavatkozása kapcsán a tiltott fegyverek (kazettás bombák, szegényített urántartalmú lövedékek) alkalmazásának vádja is felmerült.⁷² Az erőszak-alkalmazás aránytalanságát tehát mindenképpen be kell látnunk, azonban tény, hogy mivel a légitámadások azonnal leálltak, mielőtt Milosevics megkezdte a nemzetközi közösség követeléseit végrehajtani, így az időbeli arányosság nem sérült. A vizsgálat tehát rámutatott arra, hogy a NATO beavatkozása tekinthető humanitárius intervenciónak, azonban az egy illegitim módon megindított és elhibázott akció volt.⁷³

A dolgozat terjedelmi korlátai miatt csak röviden érinteném a *jus in bello* további kérdéseit, valamint az államelismerés legitimitását. Láthattuk, hogy a NATO nem járt el arányosan az erőalkalmazás tekintetében, ugyanakkor mind a szerb vezetés, mind az UÇK követett el háborús bűnöket.⁷⁴ A koszovói függetlenség 2008. február 17-i egyoldalú deklarációja kapcsán is felmerültek nemzetközi jogi aggályok. Az ENSZ Nemzetközi Bírósága (ICJ) azonban 2010. június 22-i tanácsadó véleményében kimondta, hogy a koszovói függetlenség egyoldalú kimondása nem ütközött nemzetközi jogi szabályozásba.⁷⁵

4. A konfliktus jelentősége Oroszország nemzetközi megítélésében

A délszláv válságban tanúsított orosz magatartás sokak szerint a posztsovjet orosz külpolitika első próbája volt. Richard Holbrooke ezzel kapcsolatban 2007-ben kiemelte, hogy a koszovói kérdés az egyik legfontosabb nemzetközi teszt Vlagyimir Putyin számára, s kulcsfontosságú az orosz-nyugati viszonyokban is.⁷⁶ Oroszország azonban erősen kiállt a NATO-bombázás, majd a koszovói államelismerés ellen, legtöbbször a nemzetközi jog megsértésére és a szerb *consent* szükségességére hivatkozva. Mint ahogy azt már korábban hangsúlyoztam, ennek fő oka orosz részről a Csecsenföldet esetlegesen érintő dominóhatástól való félelem, valamint a magabiztos orosz külpolitika reprezentálása volt.⁷⁷ Ugyanakkor az orosz fellépést megérthetjük a sértett nagyhatalom realista logikáján keresztül, s látnunk kell,

⁷⁰ Human Rights Watch [2000]: Human Rights Watch, Kosovo: Civilian Deaths in the NATO Air Campaign, 1 February 2000, D1201. Forrás: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6a86b0.html>.

⁷¹ KOVÁCS, Péter [2000]: Intervention armée des forces de l'OTAN au Kosovo: fondement de l'obligation de respecter le droit international humanitaire. In: *International Review of the Red Cross*, 2000. Vol. 82 No. 837, pp. 103—128., Idézi Sulyok (2004).

⁷² Sulyok [2004]

⁷³ Falk [1999], Sulyok [2004]

⁷⁴ Juhász [2008]

⁷⁵ UN News Center [2010]: Kosovo's declaration of independence did not violate international law – UN court. 22. July 2010. In: UN News Center, 2010. július 22. Forrás: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=35396&Cr=kosovo&Cr1=>.

⁷⁶ HOLBROOKE, Richard [2007]: Russia's Test in Kosovo. In: Washington Post, 13 March 2007, Forrás: www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/03/12/AR2007031200972.html.

⁷⁷ Antonenko [2007]

hogy az 1999-es események után az orosz politikai elit úgy érezte, hogy országát a Nyugat nem tekinti elsősorban hatalomnak, egyenlő partnernek.⁷⁸

A koszovói konfliktus nem jelent szakaszhatárt az orosz külpolitika folyásában. 1993-tól (vagy mások szerint 1994 tavaszától) kezdve egészen 2000-2001-ig ugyanis kifejezetten rossz kapcsolat állt fenn az Egyesült Államok és Oroszország között.⁷⁹ Ebben a geopolitikai realizmus jellemezte külpolitikai szakaszban a koszovói konfliktus jelentette talán a mélypontot a két ország (vagy átfogóbban az egész Nyugat és Oroszország) kapcsolatában. Összességében tehát Oroszország nemzetközi megítélése is erősen romlott a konfliktus kapcsán.

Azzal az orosz érveléssel szemben, miszerint a koszovói államelismerés precedenst teremthet, általában a nyugati politikusok a koszovói kérdés egyedi, *sui generis* voltára hivatkoztak. Ezt egyrészt azzal támasztották alá, hogy Koszovóban nemzetközi részvétel mellett hosszú békefolyamat zajlott le, s az erőszakot csak *ultima ratio* jelleggel alkalmazták. Ez az érv alapvetően helytálló, viszont meg kell jegyeznünk, hogy a grúz kérdés békés rendezésére is történtek orosz kísérletek.⁸⁰ A második nyugati érv szerint Koszovó helyzete azért egyedi, mert az egy különleges, nemzetközi felügyelet melletti átmeneti státusszal rendelkezett az államelismerés előtt, míg Dél-Oszétia és Abházia úgy voltak *de jure* Grúzia részei, hogy *de facto* különállásukat nem felügyelte a nemzetközi közösség. Ez az érv tehát alátámasztható, Sz. Bíró Zoltán véleménye szerint azonban nem releváns.⁸¹ Egy következő érvelést fogalmazhatunk meg a szakadár államok lakosait ért jogsértések kapcsán. Sz. Bíró Zoltán kiemeli, hogy Koszovó és Dél-Oszétia kapcsán az a fő különbség ebben a tekintetben, hogy míg Szerbia bűnei dokumentáltak, az oszétokat elnyomó Grúzia bűnei nem.⁸² Véleményem szerint azonban ez azért nem olyan jelentős, mert a nemzetközi szakirodalom és általában az egész nemzetközi közösség egyetért abban, hogy a grúz szakadár államokban nem volt népirtás.⁸³

Láthatjuk tehát, hogy a koszovói konfliktus mindenképpen egy mérföldkő az orosz külpolitikában. Szerencsére az a dominóhatás nem következett be, amelytől Oroszország tartott a koszovói elismerés kapcsán, azonban az orosz külpolitikai gondolkodásra erősen rányomta bélyegét a koszovói epizód. Véleményem szerint, bár a koszovói és a grúz szakadár államok konfliktusainak eredete eltér, s nem tekinthető előbbi az utóbbiak egyértelmű precedensének, azok összehasonlítása mégis mindenképpen jogos.

Konklúzió

Dolgozatomban különböző aspektusokon keresztül vizsgáltam a koszovói konfliktust, s kiemelten foglalkoztam Oroszország szerepvállalásával a háborúban, s annak rendezésében.

Megállapítottam, hogy a koszovói függetlenséget Oroszország egyrészt azért ellenezte, mert az államelismerés valamilyen szinten legitimizálja az 1999-es NATO-beavatkozást, másrészt pedig attól félt, hogy az államelismerés saját kisebbségei közt

⁷⁸ SZ. BÍRÓ Zoltán [2007]: Moszkva és Koszovó: Világhatalom hanyatlása és ébredése. In: *História*, 2007, 29. évf. 2. szám. pp. 30-31.

⁷⁹ Tóth [2008], Sz. Bíró [2007], Deák [2005]

⁸⁰ SZ. BÍRÓ Zoltán [2008]: Kölcsönös elhidegülés, megosztott felelősség. In: *Egyenlítő: Társadalomkritikai és kulturális folyóirat*, 2008. 6. évf. 10. szám, pp. 14-17.

⁸¹ Sz. Bíró [2008]

⁸² Sz. Bíró [2008]

⁸³ Antonenko [2007]

dominóhatást válhat ki, s ezzel destabilizálhatja az észak-kaukázusi területeket. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy az elismerés precedenst teremthet az olyan (oroszbárát) szakadár népek számára, mint amilyenek az oszétok, vagy az abházok Grúziában. A továbbiakban a nemzetközi szakirodalomra támaszkodva kiemeltem, hogy bár az 1999-es NATO-légítámadás megindítása nem volt legitim, az mégis alappal tekinthető humanitárius intervenciónak (Sulyok [2004]).

Dolgozatomban hangsúlyoztam, hogy az orosz magatartást alapvetően az érvényes orosz külpolitikai irányvonal tükrében érdemes vizsgálni. 1993 és 2000 között, valamint 2003 után újra a geopolitikai realizmus jellemezte Oroszország külpolitikáját, a határozott orosz fellépés ennek tükrében tehát a koszovói esetben érthető (Tálas [2008]).

A bevezetésben felvettem azt a komplex kérdést, hogy vajon mekkora az Oroszországi Föderáció súlya az Új Világrendben. Hasonló kérdéseket nem lehet korrekten megválaszolni, s nem is ez volt a célom e kérdéssel, csupán az, hogy ennek fényében szemléljem a koszovói eseményeket. A dolgozat végén megállapíthatom, hogy az események tükrében úgy látszik, hasonló konfliktusok megítélésében az egyik legfontosabb tényező az, hogy kik a konfliktus szereplői (így pl. az Egyesült Államok által támogatott koszovói NATO-bombázást és Koszovó függetlenségének egyoldalú kikiáltását a nemzetközi közösség nagyja támogatta, szemben a 2008-as orosz beavatkozással Grúziában). Végső soron tehát azt kell mondanom az események tükrében, hogy bár az orosz befolyás a közel-külföldön egyértelmű, s nem feledkezhetünk meg az energiatülséggel kapcsolatos kérdésekről sem, az Oroszországi Föderáció befolyása az új világrendben mégis korlátozott.

Irodalomjegyzék

Elsődleges források (időrendben)

Az Egyesült Államok Védelmi Minisztériumának honlapja [1999]: Agreement on Russian Participation in KFOR. 1999. 06. 18. Forrás:

<http://www.defense.gov/releases/release.aspx?releaseid=2130>

ENSZ BT [1998 A]: Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1160 (1998) határozata. Forrás:

<http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1160.htm>

ENSZ BT [1998 B]: Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1199 (1998) határozata. Forrás:

<http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1199.htm>

ENSZ BT [1999]: Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1244 (1999) határozata. Forrás:

[http://daccess-dds-](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement)

[ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement)

ENSZ BT [2005] : A comprehensive review of the situation in Kosovo. Forrás:

<http://www.ico-kos.org/pdf/KaiEidereport.pdf>

ENSZ [2007]: Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's future status. Forrás: <http://www.unosek.org/docref/report-english.pdf>

Assembly-kosova.org [2008]: A koszovói függetlenségi nyilatkozat angol szövege. Forrás:

<http://www.assembly-kosova.org/?cid=2,128,1635>

Adatok forrásai

Kosovothanksyou.com: A Koszovót elismerő államok listája. Forrás:
<http://www.kosovothanksyou.com/>

UNHCR [2009]: Refugees and IDPs in Serbia as of 01 August 2009. Forrás:
<http://www.unhcr.rs/utills/File.aspx?id=413>

Könyvek

DEÁK András György [2005]: Az orosz külpolitikai gondolkodás története 1992-1997.
Akadémiai Kiadó, Budapest.

HOSMER, Stephen T. [2001]: The Conflict Over Kosovo: Why Milosevic Decided to Settle
When He Did. Rand, Santa Monica.

JUHÁSZ József [1999]: Volt egyszer egy Jugoszlávia. Aula Kiadó, Budapest.

JUHÁSZ József - MAGYAR István - TÁLAS Péter - VALKI László [2000]: Koszovó - Egy
válság anatómiája, Osiris Kiadó, Budapest.

SULYOK Gábor [2004]: A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata, Gondolat Kiadó,
Budapest.

Tanulmányok

ANNAN, Kofi A. [1999]: Unifying the Security Council in Defence of Human Rights.
Address delivered at the centennial of the first International Peace Conference, the Hague,
18 May 1999. In: *The Question of Intervention*. pp. 32-33.

ANTONENKO, Oksana [2007]: Russia and the Deadlock over Kosovo. In:
Russie.Nei.Visions, 2007., July. pp. 1-17. Forrás:
www.ifri.org/downloads/ifri_kosovo_antonenko_ang_july2007.pdf

ĆOVIĆ, Bože [1991]: Izvori velikosrpske agresije. In: August Cesarec: *Zagreb/ Školska
Knjiga*, pp. 285-287.

FALK, Richard A. [1999]: Kosovo, World Order and the Future of International Law. In: *The
American Journal of International Law*, 1999, vol. 93, no. 4 , pp. 847-857.

Human Rights Watch [2000]: Human Rights Watch, Kosovo: Civilian Deaths in the NATO
Air Campaign, 1 February 2000, D1201. Forrás:
<http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6a86b0.html>. Letöltés dátuma: 2011. 03. 25.

JUHÁSZ József [2004]: A koszovói válság történelmi háttere. (A tanulmányt a szerző „Az
albán kérdés Jugoszláviában” (in: Krausz T. (ed, 1999.): A Balkán-háborúk és a
nagy hatalmak. Napvilág, Budapest) és a „Háborúk a Nyugat-Balkánon” (Múltunk 2004/4.
sz.) c. tanulmányok alapján készítette. pp. 1-19. Forrás:
<http://www.balkancenter.hu/pdf/koszovo02.pdf>

JUHÁSZ József [2008]: Koszovó útja a függetlenségig. In: *Nemzet és Biztonság*, 2008.
január, pp. 67-77. Forrás: <http://neb.kezek.hu/letoltes.php?letolt=8>

JUHÁSZ József [2009]: Jugoszlávia 1989-ben. In: *Európai Utas*, 2009/2, 74-75. szám, pp.
103-104.

- KOVÁCS, Péter [2000]: Intervention armée des forces de l'OTAN au Kosovo: fondement de l'obligation de respecter le droit international humanitaire. In: *International Review of the Red Cross*, 2000. Vol. 82 No. 837, pp. 103—128.
- KRITSIOTIS, Dino [2000]: The Kosovo Crisis and NATO's Application of Armed Force Against the Federal Republic of Yugoslavia. In: *International and Comparative Law Quarterly*, 49, pp. 330-359.
- SZ. BÍRÓ Zoltán [2007]: Moszkva és Koszovó: Világhatalom hanyatlása és ébredése. In: *História*, 2007, 29. évf. 2. szám. pp. 30-31.
- SZ. BÍRÓ Zoltán [2008]: Kölcsönös elhidegülés, megosztott felelősség. In: *Egyenlítő: Társadalomkritikai és kulturális folyóirat*, 2008. 6. évf. 10. szám, pp. 14-17.
- TÁLAS Péter [2008]: A grúz-orosz háború geopolitikai értelmezése. In: *Európai tükrök*, 2008., 13. évf. 10. szám, pp. 101-110.

Cikkek

- BBC [2000]: Confrontation over Pristina airport. In: *BBC News Online*, 2000. 03. 09. Forrás: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/671495.stm>
- CNN [1999]: Chernomyrdin Road warrior for Kosovo peace talks. In: *CNN World*, 1999. 05. 29. Forrás: http://articles.cnn.com/1999-05-29/world/9905_29_kosovo.01_1_kosovo-peace-talks-yugoslav-army-and-police-yugoslav-president-slobodan-milosevic/2?_s=PM:WORLD
- HOLBROOKE, Richard [2007]: Russia's Test in Kosovo. In: *Washington Post*, 13 March 2007, Forrás: www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/03/12/AR2007031200972.html
- NATO Office of Information and Press [2001]: *Russia and NATO: Partners in Peacekeeping*. In: NATO Information Office Press Kit, pp. 1-4. Forrás: <http://www.nato.int/docu/presskit/010219/brocheng.pdf>
- UN News Center [2010]: Kosovo's declaration of independence did not violate international law – UN court. 22. July 2010. In: UN News Center, 2010. július 22. Forrás: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=35396&Cr=kosovo&Cr1=>

Előadások:

- Kemenczky Ágnes [2010 A]: Előadás a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2010. 10. 21.
- Kemenczky Ágnes [2010 B]: Előadás a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2010. 12. 02.
- Kemenczky Ágnes [2010 C]: Előadás a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2010. 11. 30.